

“M MAR S NAN VE TRAKYA”

GEZİ DEğERLENDİRME RAPORU

PROF. DR. NUR ESİN

tmmob mimarlar odası
bakırk y temsilciliği

İmar faaliyetleri, Mimar Sinan (1489-1588) Hassa Mimarları başı iken, Kanuni Sultan Süleyman (Muhteşem Süleyman) (1494-1566) çağında ve esas olarak Sadrazam Sokullu Mehmet Paşa'nın (1505-1579) etkin varlığıyla ve öngörüsüyle gelişmişti. Birinin ismi anılınca diğerini çağrıştıran bu muhteşem üçlü vizyonları ve yönetim becerileriyle çağa / medeniyete/ mimariye yön verdiler.

Bazı kaynaklarda Sokollu (Restorasyon Forum), bazılarında ise Sokullu (İslam Ansiklopedisi) olarak anılmaktadır.

Başlıca eserler Rumeli'nin bereketli topraklarını sulayan nehirler ve su yolları üzerinde ordunun ve ticaretin ulaşımını sağlayan köprüler zinciri ve bunların aralarında uygun uzaklıklarda konumlandırılmış, bugünkü sığ bakışla serpiştirilmiş izlenimi veren külliyeler zinciri oldu. Külliyeler, toplumsal yaşamın temeli olan faaliyetler için gerekli olan olanakları yörelere taşıyan ve Osmanlının yapı diliyle oluşturulmuş yapı kompleksleriydi. İbadet mekânları (Cami, Mescit, Dergâh-Tekke, İmaret), Ticaret mekânları (Arasta-Çarşı, Dua Kapısı); Konaklama mekânları (Hamam, Kervansaray, Han) Osmanlı yaşamının olmazsa olmazıydı. Toplumun tüm kesimlerini kapsayacak biçimde kullanımlar sunulmaktaydı. Bu kompleksler küfeki taşından yapılmış kalıcı yapıları ve ahşap konut mimarisinin eserleri ya hiç kalmamış ya da birkaç daha yeni eseri geçmeyecek sayıda idi.

Külliye, TDK, (i) Bir caminin çevresinde ve cami ile birlikte kurulmuş olan medrese, kitaplık, hastane vb. yapıların tamamına verilen isim. (ii) Belli bir kültürel, idari, sosyal ve ekonomik amaca yönelik çeşitli kuruluşların bir araya gelerek toplu bir biçimde bulundukları yer (Oxford, İng. Complex)

Küfeki taşı, bir kaynağa göre yüzyıllardan beri İstanbul ve Trakya'nın yapı taşı gereksinimini karşılamaktaydı. "Maktralı Kalker" ya da "Bakırköy Taşı" adlarıyla da bilinmektedir. Deniz kabuklarının -çoğunlukla da istiridye kabuklarının- oluşturduğu, açık bej-beyaz tonlarında, ince taneli ve kumlu görünümde bir kalkerdir. Gezdiğimiz eserlerde halen çıkarılan bu taş kullanılarak restorasyonlar gerçekleştirilmiş olduğunu gözlemledik. Taşın eskiliği, koyulaşan rengi ve pürüzlü aşınmış yapısı dışında eskiyi ve yeni uygulamayı ayırd edici bir farklılaştırma oluşturulmamıştı. Restorasyon teknikleri gibi uzmanlık gerektiren bakışı bir yana bırakacak olursak, eserler temizlenmiş, çevre düzenleri yapılmış, köprülerin bağlantıları tamamlanmış, ulaşılabilir kılınmışlardı. Bu olumlu bir biçimde biz gezginlere yansdı. Rahatça fotoğraflarımızı çekebildik, üzerlerinden yürüyebildik ve ziyaretlerimizi sıkıntısızca gerçekleştirdik.

Ve gezimiz başlıyor

İlk durakta Büyükçekmece Gölü ve yerleşmesi civarındaki eserleri ziyaret ettik. Bunlar Sokullu Mehmet Paşa Mescidi, Süleymaniye Kervansarayı ile Haramidere Köprüsü ve Sultan Süleyman Köprüsü oldu.

Büyükçekmece'deki bu eserleri ve daha bazı kamusal kullanımlı binaları da içine alan bu alan, sanat kursları, açık ve kapalı diğer sosyal alanlarıyla yerleşik halka ve turizme hizmet veren bir sosyal kompleks olarak tasarlanmış ve değerlendirilmiş; hoş ve rahatlatıcı bir çevre yaratılmış. Sokullu Mehmet Paşa Camiinden sadece küçük güzel minaresi ve bir girişle yıkık duvarı kalmış. Minare bol fotoğraf çeken biz gezginler için eş bulunmaz bir fon yarattı.

Sokullu Mehmet Paşa Camii (Sokullu Mescidi) Minare detayı, geçit ve çeşme detayı Resimler, Nur Esin 2022

"Sokullu Mehmet Paşa Camii ya da bilinen diğer ismiyle Köprübaşı Camii, İstanbul'da bulunan 16. yüzyıldan kalma bir Osmanlı camisinin kalıntısıdır. "Sokollu Mescidi" olarak da bilinir. Kalıntı, şu anda İstanbul'un bir ilçesi olan Büyükçekmece'de bulunmaktadır. İnşa edildiği dönemde ise mevcut konumu kırsal bir kesimdi. Osmanlı İmparatorluğu'nun tanınan mimarlarından Mimar Sinan tarafından tasarlanmış ve 1567 yılında Sadrazam Sokollu Mehmed Paşa için yaptırılmıştır. Mimar Sinan tarafından İstanbul'da yapılan ve aynı ada sahip olan üç camiden biri olduğu ifade edilmektedir. Camiden günümüze sadece minare, bir geçit ve alçak bir duvar kalmıştır. Yekpare taştan oyularak yapılan minare, 'monolitik' olması nedeniyle oldukça sıra dışıdır. Bu nedenle minare Türkiye'de eşsizdir ve bir benzeri Mısır'da vardır. Caminin karşısında Kurşunlu Han, yanı başında ise Kanuni Sultan Süleyman Çeşmesi yer alır. Her üçü de Kanuni Sultan Süleyman Köprüsü'nün başındaki turistik alanda bulunur. Vikipedi"

Süleymaniye Kervansarayının restorasyonu ile ahşap çatı strüktürünün tamamen yenilendiğini ve taşıyıcı sistemin betonarme kiriş ve kolonlarla desteklendiğini görüyoruz. Halen sergi, toplantı, konser alanı olarak işlev görmektedir. Ziyaretimiz sırasında uluslararası bir fotoğraf sergisine ev sahipliği yapmaktaydı. Burada doğru bilgilerle donanmış yerel bir uzmandan doyurucu bir rehberlik hizmeti aldık.

Sultan Süleyman Kervansarayi, iç görünüşler resimler Nur Esin, dış görünüş foto Google, 2022

"Sultan Süleyman Kervansarayi, Büyükçekmece Kervansarayi, Büyükçekmece Hanı, Kurşunlu Kervansaray ya da Kurşunlu Han isimleriyle anılmaktadır. 1566 yılında, Mimar Sinan'ın mimarlığında inşası tamamlandı. Vikipedi"

Köprülerle başlayan gezimizde, çoğu kez köprüleri tam cepheden göremedik, ancak üzerinde yürüdüğümüzde taşlarına dokunduğumuzda tarihi içimizde hissettik.

Haramidere köprüsü İstanbul çıkışında otoyolda ilerlerken uzaktan görebildiğimiz biblo gibi küçük ama dengeli formu ile etkileyici bir köprü olarak zihinlerimize yerleşti. Büyükçekmece ve Küçükçekmece arasında Haramidere bölgesinde inşa edilmiş bir köprü. Uzunluğu 74,40 m (başka bir kaynağa göre 69.90 m), genişliği 6,29 metre olarak verilmektedir. Kapağası Köprüsü olarak da bilinmektedir. İnşa tarihi kesin olarak bilinmiyor, ancak 500 yıla yakın zamandır ayakta durduğu ifade ediliyor. Üç büyük, iki küçük gözlü bu köprünün gözlerin arasında 3 metre kalınlığındaki ayaklarda mahmuzlar (sel yaranlar) bulunmakta. Bunların üstlerinde de küçük boşaltma gözleri bulunuyor.

Resim <https://www.fikriyat.com/galeri/tarih/mimar-sinanin-istanbula-armagan-ettigi-3-kopru> alıntı 2022

Harâmidere Köprüsü, yeni şehirler arası yolun yapılması sırasında güzergâh dışında ve çukurda kaldığından bugün kullanılmamaktadır. Köprünün kitâbesi olmadığından ne zaman ve kimin tarafından yaptırıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak adı, Mimar Sinan'ın yaptığı eserlerin listelerini veren çeşitli tezkirelerde yer aldığına göre XVI. yüzyıl içinde inşa edildiğinde şüphe yoktur. Hangi kapı ağasının vakfı olduğu ise ancak evkaf kayıtlarında yapılacak araştırmalar sonucunda meydana çıkarılabilir. Küçük olmakla beraber Türk köprü mimarisinin çok güzel ve değerli eserlerinden olan Harâmidere Köprüsü, yeni şehirler arası yolun yapılması sırasında güzergâh dışında ve çukurda kaldığından bugün kullanılmamaktadır.

Büyükçekmece Sultan Süleyman Köprüsü uzunluğu, katettiği bataklık/su alanının genişliği, üstünde yürüdüğümüz taş yollar, yandan da görebildiğimiz köprü ayakları ile biz gezginleri çok etkiledi. Restorasyonlarda parapetlerde eski ve yeni taşlar ayırt ediliyordu. Güvenli ortam sağlanmıştı. Tasarımın temeli olarak kara parçalarını birleştiren yapıdaki inişli çıkışlı çözüm sadece işlevsel değildi, yürüyüşçüler için çeşitli görüntü zenginlikleri sunuyordu.

Büyükçekmece Kanuni Köprüsü, Gezi grubu incelemede, resimler Nur Esin 2022

Büyükçekmece, Sultan Süleyman Köprüsü: İstanbul'dan Rumeli'ye uzanan kervan ve sefer yolu üzerinde inşa edilmiş büyük bir su yapısidir. Buradaki alçak ve dar kara parçası genellikle bataklık olduğundan daha ilkçağ'da geçişi kolaylaştırmak üzere bir köprü yapılması gerekli görülmüştü. İstanbul'u batıya bağlayan Via Egnatia adlı ana yolun üzerinden geçtiği bu köprü bütün Ortaçağ boyunca hizmet etmiş, Bizans İmparatorluğu'nun son döneminde ise bakımsızlıktan harap olmuştur. "Athyras Köprüsü" denilen bu yapının iki başında birer koruma kulesi bulunuyordu. 1433'te bu köprüden geçen Bertrandon de la Broquière, o sıralarda bunun harap bir halde olduğunu bildirir. İstanbul fethinin hemen arkasından Fâtih Sultan Mehmed tarafından tamir ettirilen köprünün daha bir süre öylece kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kanûnî Sultan Süleyman'a elçi olarak gelen Ghislen de Busbeke (Busbecq) de bu köprüden geçtiklerini büyük dikkatle not etmesine rağmen buradaki köprüden bahsetmediğine göre köprü o yıllarda henüz bütün yabancı seyyahların hayranlığını çeken biçimini almamış olmalıdır.

Romalılar'ın taş döşeli yolu bataklık içinden geçiyor ve köprüye ulaşıyordu. Bundan da eski köprünün kuzeyde ve bataklık arazinin içinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Kanûnî Sultan Süleyman burada yeni bir köprü inşasını istediğinde Hassa başmimarı Koca Sinan, bataklığın üzerinden geçecek kısa bir köprü yaparak iki ucunu araziden yüksekte kaldırımlara bağlamak yerine bataklık arazinin bütünü üzerinde uzanan çok daha uzun bir köprü yapmayı tercih etmiştir. Bunun için eski Roma Köprüsü'nü tenkit etmiş, "Eski köprüyü deryadan kaçıp kenardan yana bataklık içinde düşürmüşler, ol cihetten temel bozulup harap olmuştur, deryadan cânibi hem sağ ve hem sağ yerdir" diyerek projesini daha güneyde kurulacak biçimde tanzim etmiştir. (Semavi Eyice'den alıntı, <https://islamansiklopedisi.org.tr/buyukcekmece-koprusu>)

Silivri'de bizleri Silivri Sultan Süleyman Köprüsüne giden yol üzerinde rengarenk boyanmış evler dizisi ile karşıladı. Silivri Belediyesinin sokak iyileştirme projesi yaptığını gezi sonrası incelemelerimizden öğreniyoruz. Seçilen renklerin özellikle renk tonlarının çarpıcı olduğu bir gerçek, ancak güzel olduğu ve çevreye kattığı estetik değer çokça tartışılmalı. Renk seçimi bir sanat ve kanımızca ve o da ustasına sorularak yapılmalı. Konut sahiplerinin renklerin o tonlarına ikna olması bizleri ikna edemedi, kamusal sanat adına üzüntüye neden oldu. Belli ki Avrupa örneklerinden esinlenilmiş iyi niyet taşıyordu. Karakteri belirgin olmayan bir çevreye sadece renklendirerek karakter vermeye çalışmak zor bir çaba. Ancak çok da söylenmeyelim, en azından renkler Akdeniz kasabalarını anımsatıyor.

Resim Google, gazete haberlerinden Silivri2022

Avrupa'dan örnekler, Kuzeyde ve güneyde renk yorumları, Resimler Google 2022

İstanbul'daki Silivri Belediyesi'nin Sokak İyileştirme Projesi kapsamında Boğluca Deresi çevresinde sokak ve caddelerdeki binalar rengârenk boyandı. Silivri Belediye Başkanı Volkan Yılmaz ise şunları söyledi: "Bu kanalın etrafının cazibe merkezi olmasından hareketle bu binaları rengârenk boyadık. Amacımız, burada gökkuşağı gibi rengârenk, insanın içinin açıldığı, sabah kalktığına veya burada yürüdüğünde içine enerji dolan atmosfer yaratmak. Bu projenin devamı da olacak. Tabelaları kaldırıp, minimal düzeyde tek tip tente koyacağız. Tenteleri de yaptıktan sonra Boğluca Deresi'nin etrafı cazibe merkezi olacak." Hürriyet, Aralık 22, 2019 <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/burasi-italya-degil-silivri-41403067>

Silivri Sultan Süleyman Köprüsü ise başlıbaşına bir mimari estetik. Üzerinde yürürken tamamını algılayamadık ancak çok etkilendik. Karayolları bu eseri ışıklandırarak muhteşemliğini belirginleştirmek istemiş. Köprü ışıklandırma konusu aydınlatma uzmanlığı olan meslekdaşlarımız kadar bizim de içimizi zaman zaman yaralayan bir konudur. Burada sizlerle bir google görüntüsünü de paylaşıyoruz. Biz o saatlerde orada değildik ama görüntü ve yansıması başarılı görünüyor.

Silivri, Sultan Süleyman Köprüsü, Gezi grubu toplu resim Üstten bakış ve ışıklı köprü google, diğer resimler Nur Esin 2022

Silivri, Sultan Süleyman Köprüsü, 1566: Sinan'ın İstanbul'da yaptığı köprüler arasında, Büyükçekmece'den sonra en heybetli olanıdır. Sinan bu köprüyü Osmanlı ordularının Balkan seferlerine geçişi için tasarlamış olsa da köprünün bedeni otomobilden ağır vasıtaya kadar her türlü motorlu aracın yükünü 2006 yılı sonuna kadar taşıyabiliyordu. Köprü 1982-1985 yılları arasında Karayolları Genel Müdürlüğü tarafından onararak, ışıklandırılmıştır. 2006 yılı sonunda ise araç trafiğine kapatılmıştır. Hemen güneyinde, Marmara kıyısında 2005 yılında Silivri Belediyesi tarafından -yüzü köprüye dönük- bir Mimar Sinan Heykeli yaptırılmıştır. (ÇEKÜL VAKFI, <https://sinanasayqi.org/eserler.asp?action=eserDetay&ID=72>)

Çorlu Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü gezdiğimiz köprüler arasında yapısal olarak en harap durumda kalmış köprüydü. Bu haliyle bile büyüklü küçüklü kemerlerinin ve boşluklarının düzeni etkileyici idi.

Çorlu Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü, Resimler Nur Esin 2022

Çorlu, Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü, (17. Yy-18.yy.): Bu köprü beş gözlü olarak yapılmıştır. Geçirdiği onarımlar ve yıllardır taşıdığı ağır trafik yükü nedeniyle özgünlüğünü büyük ölçüde yitirmiştir (ÇEKÜL VAKFI <https://sinanasaygi.org/eserler.asp?action=eserDetay&ID=183>).

Alpullu Sokullu Mehmet Paşa Köprüsü, gezide ziyaret ettiğimiz son köprü oldu. Alpullu Şeker Fabrikası tesislerinin son halini uzaktan gördük ve nostaljik duygular paylaştık. Şeker fabrikalarının o dönemin kentlerine, kentlilerine kazandırdıklarını, bir kültürün kaybolduğunu yad ettik, duygulandık. Alpullu Tren istasyonu ve garını ziyaret ettik, yine duygulandık.

Alpullu Köprüsü üstünde gezi grubu yürüyor, Resimler Nur Esin Alpullu Tren Garı, Resim Vikipedi 2022

“Çok itinalı bir işçilikle muntazam işlenmiş taşlardan yapılan Alpullu Köprüsü 123,80 m. uzunlukta olup beş gözlüdür. Ortadaki büyük gözün kemer açıklığı 20,05 metredir. Yan gözler 13,15 ve 11,99 m., en dış küçük gözler ise 6,75 ve 4,70 m. açıklığa sahiptir. Gözlerin aralarında kalan değişik ölçülerdeki ayaklarda, dışarı taşkın sel yaranların içlerine dar ve küçük gözler açılmıştır. Köprülerin hemen hepsinde görülen klasik mahmuz ve sel yaranların yerine böyle açık menfezler yapılması, Mimar Sinan’ın Ergene suyunun akıntı özelliklerini göz önünde tutarak ortaya çıkardığı bir teknik buluş olmalıdır. Köprü’nün orta kemeri üstünde beş taş konsolun varlığı, burada evvelce bir kitâbe köşkünün olabileceği ihtimalini aklı getirir. İki yanda 1,10 m. yükseklikte taş korkuluklar uzanır. Ayrıca başlarda 1,89 m. yüksekliğinde yeni taştan yontulma babalar vardır. Kilit taşlarındaki kabartma rozetler dışında hiçbir süslemeye sahip bulunmayan Alpullu Köprüsü, Osmanlı devri Türk mimarisi köprücülüğünün güzel nisbetleri ve teknik özellikleri bakımından en önemli eserlerinden biri sayılmaktadır. Bundan dolayı Türk sanat tarihine “anıt köprü” olarak geçmiştir.” (Semavi Eyice’den alıntıdır. <https://islamansiklopedisi.org.tr/alpullu-koprusu>)

Bütüncül bir bakışla değerlendirdiğimizde köprüler, yakından incelemeyenler için birer Sinan köprüsüydüler. Osmanlı mimarisi dilini ilk bakışta okuyabiliyorduk. Ancak her biri içinde bulunduğu koşullarla uyumlu tasarımları ile birbirinden boyut, taşıyıcı sistem, açıklıklar, mahmuzlar, kotlar bakımından farklı olan tekil yaratılardı. Suya, suyun derinliği, debisi, taşkın özellikleri, yayılımı gibi teknik koşullarına mükemmel çözümler sunarak çağlara meydan okumaktaydılar. Büyük bir deneyim birikiminin ürünüydüler. Köprüleri ard arda görmek, mimari karakteristiklerini ve değerlerini anlamaya biz gezginleri biraz daha yaklaştırdı.

Gezinin tamamının kısa duraklamalar biçiminde gezilmesi planlanmıştı ama gezi esnasında görüldü ki sindirebilmek, gerek bedensel gerekse zihinsel olarak zaman isteyen bir süreç. Doğru bir kararla dönüş rotası üzerindeki bölgelere gezi plandan çıkarıldı ve ağırlık gezinin ikinci ve son günü durağı olan Edirne ziyaretine verildi. Edirne rehberli bir gezi olarak yürütüldü. Gezi ekibi rahatsızlığı nedeniyle rehberle ulaşılamadığında kendi iç dinamikleriyle sorunu çözdü. Uyumlu bir paylaşımın eserleri katılımcılar arasında dağıtıp onların gruba bilgi aktarmasını sağladı. Çok iyi çalışan bir süreç sonunda gezimizden hem bilgi hem de keyif aldık.

Gezinin birinci günü tamamlanmadan yol üzerinde üç külliye daha gezdik. Bunlar Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi, Babaeski Semiz Cedid Ali Paşa Camii ve Havsa Sokullu Mehmet Paşa Külliyesidir.

16'ncı yüzyılda Osmanlı'nın Kanuni Sultan Süleyman ile birlikte Balkanlara yapılan seferleri, askeri, siyasi, ticari, sosyal, haberleşme ve ulaşım politikasının bir gereği olarak eski roma yollarının geliştirilmesini, İstanbul-Edirne-Belgrad yolu üzerinde ulaşılabilir aralıklarla menziller belirlenmesini gerektirmişti. İstanbul ve Trakya bölgesi Balkan şehirleri arasında buğday, tahıl, canlı hayvan, kumaş vb. malları taşıyan kervanların konaklayacağı tesislere olan gereksinimin, yol üstünde inşa edilen bu menzil külliyyelerle sağlandığını öğreniyoruz. 1912 Balkan Savaşı sırasında Trakya'daki bu eserlerin büyük zarar gördüğünü öğreniyoruz. Külliyyelerin yapımını Mimar Sinan ve gözetiminde inşa faaliyetlerini sürdüren Hassa mimarları olduğunu anlıyoruz. Kaynaklarda verilen tarihler (örneğin Sokullu külliyesi için 1576-1577) eserlerin tamamlanma yıllarına işaret etmektedir.

Külliyyelerde arasta dükkânları arasında kavşak noktada yer alan dua kubbesi ve Ahilik geleneğinden bahsetmeden geçmek olmaz. Arastada dükkanlar açılmadan evvel lonca üyeleri (arastada dükkânı bulunan esnaf) bu dört yanı açık kubbenin altında birlikte bereket için dua ediyorlar ve sonra oradan dükkanlarına dağılıyorlar. Bu dua kubbelerinin güzel örneklerini gördük.

XVI. yüzyılda ortaya çıkan ve arastaların merkezi durumunda olan dua kubbelerinin erken örnekleri hakkında kesin bilgi bulunmamakta, yalnız fütüvvet geleneğinin devam ettiği ve Ahilik teşkilâtının ticaret hayatına hâkim olduğu daha eski devirlerde de bazı arasta, bedesten, çarşı gibi ticarî merkezlerde esnafın sabah dükkânını açmadan önce bir yerde toplanıp dua ettiği bilinmektedir. <https://islamansiklopedisi.org.tr/dua-kubbesi>

Lonca, Osmanlı Devleti'nde de kent esnafının ve küçük çaplı üretim yapan zanaatkarların örgütlenme biçimiydi. Temelini Ahilik'ten alan Osmanlı lonca düzeni 15. yüzyılın sonlarında ortaya çıkmış, 18. yüzyılın ortalarına doğru "gedik" biçimini alarak 20. yüzyıl başlarına kadar varlığını sürdürmüştür. Vikipedi.

Lüleburgaz Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi, Lüleburgaz ilçe girişinde oldukça geniş bir sahaya yayılmış bir külliye. 1569-1570 yıllarında ibadet, ticaret ve eğitim amaçlı yapılan külliye; cami, kemerli dükkanları, hanı, hamamı, medresesi ile kent dokusu oluşturmayı amaçlayan bir yerleşke özelliği göstermektedir. Külliyenin hünkâr sarayı, hamam, sıbyan mektebi gibi bazı bölümleri yıkılmış durumda.

Lüleburgaz'da, Sokullu Mehmet Paşa tarafından dönemin ihtiyaçlarına cevap verecek bir kent dokusu oluşturulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla dönemin baş mimarı Mimar Sinan ve ekibi Hassa Mimarlar Teşkilatı'na inşa ettirilen külliye, büyük bir bölümü tahrip edilen Bizans surlarının dışında, yaklaşık 40 bin metrekairelik bir alana yayılmıştır. Külliye; cami, kervansaray, tabhane, imaret, arasta, dua kubbesi, hazire, medrese, sıbyan mektebi, çifte hamam, köprü, çeşme, suyuolları, dış avlu ve kapılar, sosyal meskenler, tuvalet, sarnıç ve kaldırımdan oluşmaktaydı. Külliyenin Batı tarafında yine Sokollu Mehmet Paşa tarafından dönemin sultanı için inşa ettirilmiş hünkâr sarayı bulunmaktaydı.

<https://www.kulturportali.gov.tr/turkiye/kirklareli/gezilecek/yer/luleburgaz-sokollu-mehmet-pasa-kuliyesi>

Babaeski Semiz Cedit Ali Paşa Camii: Camii ile anılmasına rağmen bu yerleşmenin de bir külliye olduğunu kaynaklardan öğreniyoruz. Eski kayıtlar kervansaray, hamam, çeşme, arasta bölümlerinin zaman içinde tahrip olduğunu belirtmektedir. Caminin onarılarak günümüze ulaştırıldığı anlaşılmaktadır.

Üzerinde inşa kitâbesi olmamakla beraber 1561-1565 yılları arasında vezîriâzamlık yapan Semiz Ali Paşa tarafından hassa mimarı Koca Sinan'a yaptırılmış olduğu bilinmektedir. ...Trakya'nın XIX. yüzyıl boyunca yaşadığı istilâlar ve tahribat sonunda bu büyük külliye'nin medrese, kervansaray ve dükkânları (arasta) hiçbir iz kalmayacak surette ortadan kalkmıştır. Balkan Savaşı'nda da cami büyük ölçüde zarar görmesine, hatta minaresinin yıktırılmasına rağmen sonraları tamir edilmiş ve günümüze sadece cami gelebilmiştir. Semavi Eyice <https://islamansiklopedisi.org.tr/ali-pasa-camii--babaeski>

Babaeski Cedit Ali Paşa Camii, Resimler Nur Esin 2022

Havsa Sokullu Mehmet Paşa Külliyesi: Önceden pek de önemsenmeyen Havsa bölgesinin de Sokullu Mehmet Paşa tarafından stratejik yerleşme bölgesi olarak imar edildiğini öğreniyoruz. Sokullu'nun külliye'yi 1543 de ve 1551 de Mohaç ve Timişvar'da görev yapan ve kendinden önce ölen oğlu Kurd Kasım Paşanın adına, kendisi de katkıda bulunarak, onun geride bıraktığı mallarıyla yaptırdığı bilinmektedir. Çok kapsamlı bir külliye'dir. Külliye'yi oluşturan cami, arastanın dua kubbesi, hamam, ocak nişli bir duvar parçası, köşe çeşmesi günümüze kadar gelmiştir. Külliye'nin arasta, han, imaret, tabhane, medrese, köprü, çeşme ve sıbyan mektebi birimleri günümüze ulaşamamıştır.

Külliye'nin en anıtsal yapısı olan Sokullu Mehmet Paşa Camisi, 16. yüzyıldan bugüne birçok onarım görmüştür. Yapının özgün kalemleri süslemeleri ve hat yazıları yokolmuştur. Buna rağmen insan ölçeğine yakın iç mekânı hâlâ sade güzelliğini koruyor. Minberi caminin geçirdiği onarımlar sırasında yenilenmiş, mihrap ise özgünlüğünü koruyabilmiştir. Caminin bugün yokolmuş son cemaat yeri revağının üç kubbeli olduğu, kalan sütun altlıklarından anlaşılabiliyor (Restorasyon Forum)

Tabhaneler, evsizlerin ve ihtiyaç sahiplerinin konaklayabileceği yapılardır. 16.ve 17. yüzyılda camilere bitişik yapılan bu evler, daha sonra avlunun içinde fakat camilerden ayrı yapılmaya başlanmıştır. En fazla tabhane yaptıran padişahlar yardımseverlikleriyle bilinen Kanuni Sultan Süleyman ve Yavuz Sultan Selim'dir. <https://www.milliyet.com.tr/Eğitim>

Resimler Google: Restorasyon Forum, Çekül, Edirne Haber 2022

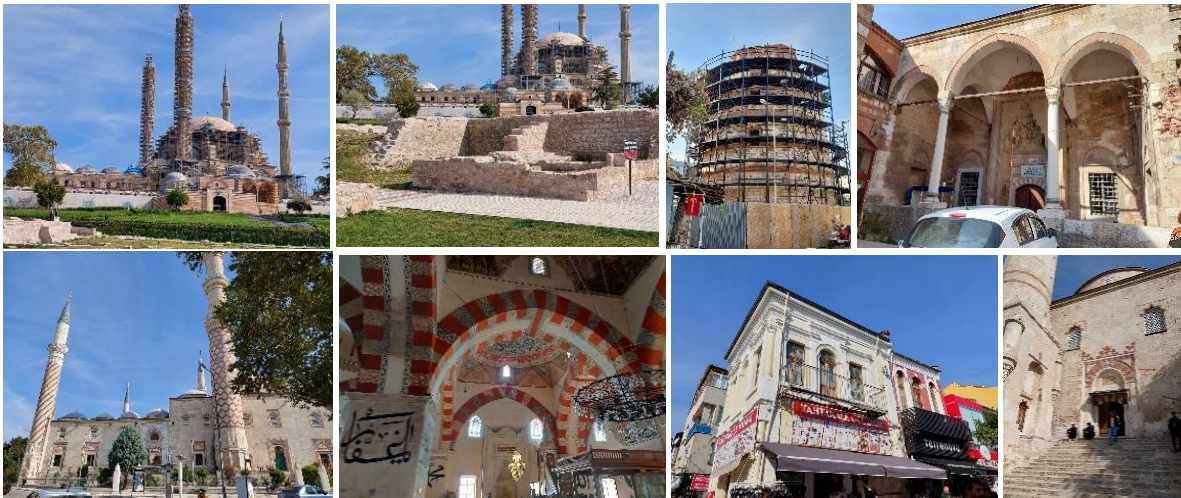
Gezinin ikinci ve son günü Osmanlı'ya başkentlik yapmış Edirne'ye ayrıldı. Edirne'deki Osmanlı eserleri özellikle Mimar Sinan eserleri bu yazının sınırlarını çok aşacak değerde, ayrıntıdadır ve hassasiyetle söz edilmeleri gerekir. Edirne ziyaretimizde rehberli ve hızlı bir turla Selimiye Camiini (restorasyundaydı), Rüstem Paşa Kervansarayını (giremedik), Ali Paşa Çarşısını, Defterdar Mustafa Paşa Camiini, Taşlık Mahmut Paşa Camiini, Sokullu Mehmet Paşa Hamamını gördük. İçlerine girerek yeterince araştırma olanağı bulamadığımız bu eserleri incelemeyi başka gezilere de bıraktık.

Bu yazıda Edirne'nin sosyal ortamına, restorasyonlarla ilerleyen eski eser imar faaliyetlerine, göç ve yabancı ziyaretçiler (Bulgarlar) sorununa ve onların esnafla ekonomik ilişkilerine, sivil mimari örneklerinin son durumuna ayrıntılı değinmek isterdik ancak bu konular da bu yazının amacını çok aşacağından özet geçmek isteriz. Edirne şehircilik olarak temiz bir şehir. Restorasyon çalışmaları aralıksız sürüyor. Esnaf ve halk bütün bunların bilincinde. Selimiye Camiinin önünde yeni kazı bölgeleri (eski hanlar) üzerinde çalışılıyor. Selimiye çevresi bakımlı, genel tuvaletleri temiz, cami ziyaretçiler için üstü örtülü dinlenme olanakları sağlanmış durumda. Kaldığımız otel mütevazı ama temizdi. Resepsiyon görevlileri yardımsever ve bilgiliydi. Alım güçleri bize göre artmış Bulgar ziyaretçiler çarşının her yerinde alışverişteydi. Yerel tatlar bakımından Edirne ününü devam ettiriyordu. Badem ezmesi, tahin helvası, kavala kurabiyesi gibi özel tatlar, usta esnafın elinden günlük üretilip satılıyordu. Yaprak ciğercilerin sayısı artmış ama ürünleri lezzetli.

Sokaklarda gördüğümüz sivil mimari örneklerinin çeşitliliği dikkat çekicidir. Çeşitli dönemlerdeki savaşlar sonrasında demografik yapı değişkenlik göstermiş; savaşlarla yer değiştiren halkların bu kente yerleşmeleri sonucu Rum, Ermeni, Yahudi Bulgar nüfusun yapı kültürleri bu kentin sokaklarına yayılmıştır. Birçoğu bakımsız durumda olsa da bu sokaklar kimlikli olmayı halen sürdürmektedir. Kurtarılabilecek ve kente geri kazandırılabilir durumda ayaktadır.

Son söz

Edirne ve ona ulaşan köprüler ve külliyele örülü Osmanlı yapı kültürü gezide ön plandaydı. Kentte de halen baskın karakterdedir ve iyi korunmaktadır. Bu gezi biz gezginleri heyecanlandırmış, daha fazla öğrenmeye teşvik etmektedir. Halkın içine karışıp, aynı çarşılarda çay içip, yemek yiyerek alışveriş eden bizler de bir gün için kendimizi Edirneli hissettik. Kısa da olsa bu ve benzeri teknik gezilerin aslında birer sosyal ve rekreatif gezi olduğunu da akılda tutarak Edirne'deki yaşamı dolaysız deneyimlemek bulunmaz bir fırsat oldu. Gözlemlerimizi ve duygularımızı sizlerle de paylaştık. Mimarlar Odası, Trakya Bölge Temsilciliğine sağladığı bu olanak için teşekkür ederiz.

Edirne tarihi merkezde Osmanlı yapıları ve sokaklardan sivil mimari örnekleri Resimler Nur Esin, 2022

**tmmob mimarlar odası
bakırköy temsilciliği**